

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN WITH POOR MENTAL DEVELOPMENT

Mirxaydarova Dilnoza Rahimdjanovna

Independent Researcher

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15331683>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2025

Accepted: 29th April 2025

Online: 30th April 2025

KEYWORDS

Adaptation, rehabilitation, remission, self-assessment, self-management, coping-strategies, flexibility, correction, ustanovka, determinants.

ABSTRACT

This article is a study of the specific psychological aspects of weak children of mental and mental development and the identification of the main socio-psychological and psychological determinants that determine their social adaptation.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Мирхайдарова Дилноза Рахимджановна

Независимый исследователь

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15331683>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2025

Accepted: 29th April 2025

Online: 30th April 2025

KEYWORDS

Адаптация, реабилитация, ремиссия, самооценка, самоконтроль, стратегии копирования, гибкость, коррекция, установка, детерминанты.

ABSTRACT

В данной статье исследуются специфические психологические аспекты умственного и психического развития детей с задержкой психического развития и определяются основные социально-психологические и психологические детерминанты, определяющие их социальную адаптацию.

AQLIY VA RUHIY RIVOJLANISHI SUST BOLALAR PSIHOLOGIK XUSUSIYATLARI

Mirxaydarova Dilnoza Rahimdjanovna

Mustaqil izlanuvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15331683>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2025

Accepted: 29th April 2025

Online: 30th April 2025

ABSTRACT

Mazkur maqola aqliy va ruhiy rivojlanishni sust bolalarning o'ziga xos psixologik tomonlarini o'rganish va ijtimoiy

KEYWORDS

Moslashuv, reabilitatsiya, remissiya, o'zini o'zi baholash, o'zini o'zi boshqarish, koping-strategiyalar, egiluvchanlik, korrektsiya, ustanovka, determinantlar.

moslashuvini belgilab beruvchi asosiy ijtimoiy-psixologik va psixologik determinantlari aniqlash.

Hozirgi kunda global muammolardan biri bo'lgan bu - aqliy va ruhiy rivojlanishni sust bolalarning ko'p dunyoga kelyapti. Aqliy mexanizmlarning rivojlanishidagi tempning kechikishi, shuningdek, ixtisoslashtirilgan ta'lim va tarbiya yordamida o'tilishi mumkin bo'lgan va bolalarning hissiy-ixtiyoriy faoliyatining etuk emasligi tushuniladi. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bor bo'lgan bolalar uchun quyidagilar xarakterlidir: xotira, fikrlash, nutq, e'tibor, shuningdek o'zini o'zi boshqarish darajasining etarli emasligi. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar tibbiy yordam bilan bir qatorda maxsus tashkil etilgan tuzatish va rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlarga muhtoj bo'ladi. [1]

Aqliy rivojlanishida nuqsonli bolalar ijtimoiy-psixologik yoki biologik omillarga asoslangan bo'lishi mumkin. Biologik omillar miyaning turli qismlarining shakllanishining buzilishiga olib keladi, bu esa bolaning aqliy kamolotining qisman anamalliklari bilan birga keladi. Homiladorlik paytida (xomilalik gipoksiya, og'ir toksikoz, gestoz, RH mojarosi, intrauterin infeksiya va boshqalar), tug'ruq paytida va bola tug'ilgandan keyin (intrakranial travma, yangi tug'ilgan chaqaloqlarning yadro sariqligi) ta'sir qiluvchi omillar ta'sir qilishi mumkin. Erta bolalik davrida aqliy zaiflik og'ir somatik va yuqumli kasalliklar, miya shikastlanishi tufayli yuzaga kelishi mumkin. Boshqa sabablarga guruhiga atrof-muhit (ijtimoiy) omillar kiradi. Bunda miyaning organik shikastlanishi yo'q. Buning sababi otionalarning e'tiborsizligi, shuningdek, haddan tashqari vasiylik, ijtimoiy mahrumlik, avtoritar tarbiya, kattalar va tengdoshlar bilan aloqa etishmasligi bo'lishi mumkin. Kkilamchi genezning aqliy rivojlanishining kechikishi ko'pincha ko'rish va eshitishning erda buzilishiga, hissiy ma'lumot va aloqaning etishmasligi tufayli nutq nuqsonlariga olib keladi. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarda aqlning buzilishi yengil xarakter bilan ajralib turadi, ammo intellektual faoliyatning barcha jihatlariga ta'sir qilishi mumkin: nutq, idrok, fikrlash, xotira, e'tibor. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolada parcha-parcha, noto'g'ri, sekin idrok mavjud. Ba'zi analizatorlar to'liq ishlaydi, ammo bola atrof-muhitning yaxlit tasvirlarini yaratishda qiyinchiliklarga duch keladi. Vizual idrok eng rivojlangan, eshitish qobiliyati kamroq, shu munosabat bilan aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar o'quv fanlarini tushuntirishda vizual materiallardan foydalanishlari kerak. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar beqaror, yuzaki, qisqa muddatli e'tiborga ega. Bola chalg'itadi va har qanday tashqi stimullar ta'siri ostida e'tiborni o'zgartiradi. Diqqatni jamlash, biror narsaga diqqatni jamlash bilan bog'liq vaziyatlar qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Haddan tashqari ish va yuqori kuchlanish bilan giperaktivlik buzilishi belgilarini, shuningdek diqqat etishmasligini aniqlash mumkin. Xotira ma'lumotni eslab qolish sekinlik bilan kechadi, zaif selektivlik bilan tavsiflanadi. Vizual-majoziy xotira og'zaki xotiradan ustun turadi. Axborotni ko'paytirish

jarayonida aqliy faoliyatning pastligi xarakterlidir. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ko'proq saqlanib qolgan vizual-samarali fikrlashga ega; idrokning noaniqligi tufayli majoziy fikrlash ko'proq buziladi. [3]

Mavhum mantiqiy fikrlashga kattalar yordamisiz erishish mumkin emas. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar sintez va tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish bilan bog'liq qiyinchiliklar bilan ajralib turadi; ular voqealarni tartibga solishga, xulosalar chiqarishga, xulosalar chiqarishga qodir emaslar. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar faoliyat darajasi intellectual nuqson darajasi hamda hissiy-irodaviy doiraning xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq Aqliy rivojlanishida nuqsoni yengil darajasida oddiy mehnat ko'nikmalariga egallab olishga qobiliyati mavjud bo'lad. Aqliy rivojlanishida nuqsoni og'ir darajalarida faoliyat xaqida faqat shartli ravishda gapirish mumkin bo'lib, bu instinktiv ehtiyojlamini qondirishda namoyon bo'lishi mumkin. Aqliy rivojlanishida nuqsoning ikkinchi muhim belgilaridan biri - bu psixik rivojlanmaganlikning iyerarxligidir. Aqliy rivojlanishida nuqsonini murakkablashmaganligida har qanday teng sharoitda idrok, xotira, nutq, hissiy doira, motorikaning rivojlanmaganligi doimo tafakkuming yetishmovchiligiga ko'ra kamroq namoyon bo'lishida kuzatiladi. Tafakkuming oliy formalarini rivojlanmaganligi esa oligofreniyaning asosiy belgisidir. Bu qonuniyat har bir psixik funksiyaning tuzilishida ham aks etadi. Xullas, Aqliy rivojlanishida nuqsoni idrokda, nutqda, xotirada, hissiy doirada va hatto motorikada doimo mavxumlashtirish va umumlashtirish funksiyasiga bog'liq daraja rivojlanmay qolgan, buzilgan bo'ladi. Bu nutqning rivojlanmay qolganligida yaqqol ifodalanadi. [1]

Hatto grammatik qurilish saqlanib qolganida va yetarlicha lug'at boyligi mavjud bo'lganida ham nutqda umumlashtirish funksiyasi rivojlanmay qolgan bo'ladi. Passiv diqqat faol, maqsadga yo'naltirilgan diqqatga qaraganda ancha saqlangan bo'ladi. Mexanik xotira yaxshi bo'lsada, ammo doimo mazmunli, ma'noli xotiraning rivojlanmaganligi kuzatiladi. Predmetlarning tashqi belgilar xotirada yaxshiroq saqlanib qoladi. Ichki bog'lanish orqali elementlari umumlashgan hodisalarni eslab qolish va esga tushirish ancha murakkab bo'ladi. Tafakkurga qaraganda birmuncha saqlanib qolgan idrokda idrok etilayotganlarni analiz va sintez qilish bilan bog'langan komponent buzilgan bo'ladi. [2] Hissiy -irodaviy doirada ancha murakkab bo'lgan hisslarning rivojlanmay qolganligi kuzatiladi. UNISEF ma'lumotlariga ko'ra dunyoda miltalomatligi cheklangan bolalar soni 240 mln ni tashkil etadi. O'zbekistonda alohida ehtiyojli salomatligi cheklangan bolalar soni 142.3 mingtani tashkil qiladi. Umumta'lim muassasalarining 51% iga inklyuziv ta'lim joriy etilgan. Ularda alohida ehtiyojli bolalarning 40% ni tahsil oladi. [1]

Ijtimoiy psixologik moslashuv jarayoni eng murakkab jarayonlardan biri hisoblanadi. Ijtimoiy psixologik moslashuv jarayoni ancha vaqtni talab qidadi. Bu sog'lom bolalardagi holatda shunday, agar bolaning salomatligi cheklangan bo'lsa bu jarayon ikki barobar qiyinlashadi. Bolalarning ijtimoiy moslashishi va shunga mos ravishda bu moslashish jarayoni psixologik jihatdan yengil bo'lishini ta'minlanishi muhim omillardan biri hisoblanadi. Imkoniyati cheklangan bolalarning motivatsion sohasini, bolalarning tarbiyasida otaning rolini, imkoniyati cheklangan bolalarning oilada tarbiya jarayoniga biologik qarindoshlarning ta'sirini, oila a'zolarining ruhiy salomatligini saqlash muammolarini o'rganish alohida qiziqish uyg'otadi.

References:

1. D.A. NurkeIdiyeva, M.U.Hamidova. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar diagnostikasi 2016 yil
2. Микляева, Н. В. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с задержкой психического развития : учебник и практикум для 314 вузов / Н. В. Микляева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 328 с.
3. Maxsus psixologiya E.A. Бочарова 2010 yil